

Türkiye'nin Yoksullukla Mücadelesinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Rolü; Pandemi Dönemi Örneği*

Ahmet AYDIN**
Şaban ÖZTÜRK***

Öz

Modern dünyanın kapitalist yapısı bireyciliği yükseltirken yoksullukla mücadele devletlerin zorunlu görevi haline gelmiştir. Bu sebeple devletler yoksullukla mücadele etmek amacıyla birçok kurumu hayata geçirmiştir. Türkiye'de, bunların en önemlisi her il ve ilçede kurulmuş olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarıdır. Bu vakıflar aracılığıyla, ülkenin her tarafındaki yoksullar çeşitli yardımlar alabilmektedir. Çin'de başlayan ve pandemiye dönüşen COVID-19 salgını ise yoksullukla mücadeleyi dünya gündeminin en ön sıralarına taşımıştır. Salgının yayılımını engellemek için hükümet tarafından alınan zorunlu tedbirler yoksul kesimin genişlemesine sebep olmuştur. Bu süreçte Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları sosyal yardımların en önemli ayağı olarak çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Bu çalışmanın amacı, bu vakıfların yoksullukla mücadeledeki önemini ve pandemi sürecindeki rolünü irdelemektir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Pandemi, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı.

The Role of Social Assistance and Solidarity Foundation Fighting Poverty in Turkey; Example of The Pandemic Period

Abstract

While the capitalist structure of the modern world raises individualism, fighting poverty has become the forced duty of states. For this reason, states have also implemented many institutions to combat poverty. In Turkey, the most important of these are Social Assistance and Solidarity Foundations established in every province and district. Through these foundations, poor people all over the country can receive a variety of assistance. The COVID-19 outbreak, which started in China and turned into a pandemic, brought the fight against poverty to the forefront of the world agenda. Forcedly measures taken by the government to prevent the spread of the epidemic have led to an expansion of poverty. In this process, Social Assistance and Solidarity Foundations intensified their work as the most important pillar of social assistance. The aim of this study is to examine the importance of these foundations in combating poverty and their role in pandemic process.

Keywords: Poverty, Pandemic, Social Assistance and Solidarity Foundation.

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur. / In this article, the principles of scientific research and publication ethics were followed.

** Doktora, İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, ahmetaydin7@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3521-2188

*** Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü, sozturk78@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2095-195X

Atıf yapmak için / To cite this article: Aydın, A. & Öztürk, Ş., (2021), Türkiye'nin Yoksullukla Mücadelesinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Rolü; Pandemi Dönemi Örneği, *Akademik İzdüşüm Dergisi*. 6(1): 141-162

GİRİŞ

Günümüzde yoksulluk ya da fakirlik dendiği zaman genellikle Afrika Kıtası aklı gelmektedir. Afrika ülkelerinin önemli bir kısmında yoksulluk, neredeyse bir kültür haline gelmiştir. Fakat bu sadece resmin görünen kısmıdır. Aslında yoksulluk sadece Afrika'yı değil, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler de dâhil olmak üzere bütün ülkeleri ilgilendiren bir durumdur. Süper güç olarak bilinen Amerika'da bile 2019 yılına ait raporlarda 34 milyondan fazla insanın –ki bu nüfusun %10,5'lük kısmına tekabül eder- yoksulluk sınırı altında yaşadığı belirtilmektedir (United States Department of Commerce, Income and Poverty in the United States, 2019). Benzer durum dünyanın her bölgesinde görülebilir.

Yoksulluk sınırı, özellikle de temel yaşam ihtiyaçları dışında olan ve ortalama toplum refahının altında kalma anlamında gerçekleşen yoksulluk sınırı, hızla gelişen teknolojinin de etkisiyle sürekli yükselmekte olduğundan yoksulluk sınırı da bununla paralel bir şekilde artmaktadır. Bu nedenle yoksulluğun tamamen sona erdirilmesine dair işaretler görünmemektedir. Esasen yoksullukla mücadele eden kurumların hedefinde de yoksulluğun sıfıra indirilmesi yer almamaktadır. Bu mücadeledeki asıl amaç, yoksulluğun bitirilmesi değil kontrol altında tutulması, azaltılması ve yoksul insanların olabildiğince daha iyi şartlarda yaşatılmasıdır. Bu amaçla harekete geçen yönetimler, yoksullukla mücadele edebilmek için kurdukları kurum ve kuruluşlarla çeşitli sosyal yardımlar yapmakta, yoksulluğun toplumsal yapıya zararlarını, her bir birey açısından minimum düzeyde tutmaya çalışmaktadırlar. Türkiye'de de bu amaçla, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM) adı altında kamusal bir girişim yapılmıştır.

SYGM, sosyal yardım faaliyetlerinin büyük bir kısmını toplam 1003 il ve ilçede, illerde vali ve ilçelerde kaymakam başkanlığında oluşturulmuş Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma (SYD) Vakıfları aracılığıyla yürütmektedir (Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü [SYGM], Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, 2020). Yoksullukla mücadelede çeşitli sosyal yardım faaliyetleri gösteren ve ilk olarak 1986 yılında kurulan SYD Vakıfları yoksullukla mücadelede kurumsal yapılarının sağlamlaşması ve finansal kaynaklarının güçlenmesiyle etkinliği giderek artan bir yapıya kavuşmuşlardır. Yerel düzeyde örgütlenmiş bu vakıflarla geçmişte merkezi yönetime ait olan sosyal politika kapsamındaki sosyal yardım hizmetleri yerele aktarılmaktadır. SYD Vakıflarının 1003 il ve ilçe merkezinde kurulması, yoksul kesimlere ulaşmak konusunda avantajlar sağlamış ve kaynakların daha verimli kullanılmasını mümkün kılmıştır. Bununla birlikte yapılan yardımların çok daha hızlı, verimli ve adil yapılabilmesi için bilişim siteleri devreye sokulmuştur. Bu anlamda sosyal yardımlar için TUBİTAK tarafından geliştirilen Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi (BSYB) Sistemi 1003 SYD Vakfı arasında ortak veri bankası oluşturma, yapılan işlemlerin SYGM'ye anlık takip ve denetim imkânı vermesi gibi pek çok konuda avantaj sağlamıştır. Ayrıca e-devlet uygulamasının BSYBS ile entegrasyonu sayesinde yardım alan kişiler de yardım süreçlerini çok daha konforlu bir şekilde takip edebilir hale gelmiştir.

Bilindiği gibi 2019 yılının sonlarına doğru Çin'de başlayan ve hızlı bir şekilde tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgını, ülkelerin başta sağlık alanında olmak üzere neredeyse tüm alanlarda sıkıntı yaşamasına hatta kriz ortamına sürüklenmesine neden olmuştur. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından 11 Mart 2020 tarihinde¹ "Pandemi" olarak ilan edilen bu kriz durumu, devletleri de sosyal

¹ Euronews, <https://tr.euronews.com>

hayatı birçok alanda kısıtlayan tedbirler almaya itmiştir. Uygulanan tedbirlere bağlı olarak bilhassa ekonomik alanda yoğunlaşan sıkıntılar öne çıkmıştır. Bu sebeple dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de mevcut iktidar pandemi tedbirlerinin özellikle yoksul kesim üzerindeki etkilerini azaltmak için yardım programlarına yoğunlaşmıştır.

Bu çalışmada ilk olarak yoksulluğun teorik zemini özetlenecek, daha sonra dünyada ve Türkiye’de yoksulluğun genel çerçevesi COVID-19 pandemi koşullarının yoksullukla mücadele sürecine etkisi çerçevesinde işlenecektir. Sonraki bölümde SYD Vakıflarının yapısı, işleyişi ve faaliyetleri hakkında bilgi verilecek ve son olarak SYD Vakıflarının pandemi sürecindeki faaliyetleri de dikkate alınarak yoksullukla mücadeledeki etkinliği, kullanılan bilişim sistemleri bağlamında değerlendirilecektir.

YOKSULLUK KAVRAMI VE TÜRLERİ

Yoksulluk ekonomik, kültürel, siyasal, teknolojik vb. boyutları olan bir olgudur. Çok boyutlu bir kavram olması sebebiyle de tanımlanması zorlaşmaktadır. Fakat toplumda en görünür olan, kamuoyunu en çok etkileyen ve en fazla öne çıkan ekonomik boyuttur. Yoksulluğun çok yönlü bir yapısı onun hangi boyutuyla ilgileniliyorsa onunla ilgili bir tanım yapmayı gerektirmektedir. Kelime anlamı olarak Türkçe sözlükte yoksulluk “yoksul olma durumu, yoksuzluk, varyetsizlik, sefillik, sefalet, fakirlik” şeklinde karşılanmaktadır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2021). Genel bir tanımlanmayla yoksulluk; “yaşamın gerektirdiği olanaklardan yoksun olma durumu” (Aktan ve Vural, 2002: 43) ya da insanın, temel ve/veya görel ihtiyaçlarını karşılayabilecek imkanlara sahip olamaması olarak tarif edilebilir.

Bir şekilde bütün toplumları ilgilendiren ve küreselleşmenin önemli etkileriyle genişleyen ve derinleşen bir sorun olan yoksulluk (Şenses, 2006:327), küreselleşmeyle bağlantılı olarak egemen kapitalist sistemle birlikte çok boyutlu ve karmaşık bir hale gelmiştir. Bu unsurların etkisiyle özellikle kaynakların adil olmayan bölüşümü zengin ve yoksul kesimler arasındaki uçurumu genişletmektedir (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012:78). Yoksul kesimlere, yine yoksulluk üreten bir küresel kurumsal düzen dayatılmaktadır. İşin ironik tarafı ise aynı düzenin yoksulluğu bitireceği iddiasıyla politikalar ürettiğini belirtmesidir (Pogge, 2006: 342-347). Böylece gelişen teknolojik imkânlar sayesinde üretim maliyetlerindeki azalış ve toplam zenginliğin artmasının daha ziyade zenginlere fayda sağladığı yani gelir eşitsizliğini arttırdığı düşünülmektedir. Sonuçta yoksul kesimlerin toplam zenginlik artışından alabildikleri payın, genellikle toplumsal bir isyanı engellemeye dönük ancak refah düzeylerini beklenen düzeyde artırıcı olmadığı söylenebilir. Bu bakımdan dünya genelinde birçok uluslar arası kuruluşun (Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler, UNİCEF v.d.) uğraşlarına rağmen günümüzde küresel ölçekte yoksulluk önemli bir sorun olmaya devam etmiştir. Bunun sebepleri arasında savaşlar kuraklık göç gibi birçok etken bulunmakta, yoksulluğun yansımaları ise suç, şiddet, sosyal dışlanma, yoksulluğun kültürel hale gelmesi gibi şekillerde ortaya çıkmaktadır (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012: 111). Yoksulluk tek başına devletin sorunu olmamakla birlikte, birçok ülkede temelde devletin görev ve sorumluluk alanı içinde görülmektedir. Özellikle 1990 yılındaki Dünya Kalkınma

Raporu'nda yoksulluğun küresel bir sorun olduğu belirtilerek² ana tema olarak yoksulluğun işlenmesi, bu konudaki çalışma ve araştırmaları tüm dünyada artırmıştır. Yoksulluğun sebepleri, bu soruna yönelik aktif mücadele yöntemleri merkezi bir konu haline gelmiş, aynı zamanda medya, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler gibi hükümet dışı aktörler de çözüm yollarına ilişkin olarak konunun paydaşları haline gelmiştir (Altay, 2005: 157).

Buna ilaveten yoksulluğun farklı türleri söz konusu olabilmektedir. Temel olarak yoksulluğun, “mutlak”, “görelî”, “öznel”, “nesnel”, “insani”, “çalışan”, “kırsal-kentsel”, “gelir” ve “nöbetleşe” yoksulluk şeklinde sınıflandırmalar mevcuttur (Taşçı, 2010: 41). Bunlardan en çok üzerinde durulan ve gelir merkezli yaklaşıma göre tanımlanan “mutlak yoksulluk” kavramı, diğeri ise hayatta kalmanın ötesindeki ihtiyaçlara göre tanımlanan “görelî yoksulluk” kavramıdır (Altay, 2005: 158).

Bunlardan mutlak yoksulluk, farklı tanımlamaları olmakla birlikte genel olarak bir insanın yaşamını en asgari düzeyde sürdürebilmesi için gerekli kalori miktarını ve besin bileşenlerini sağlayacak beslenmeyi gerçekleştirememesi, bu kapsamdaki ihtiyaçları karşılayabilecek maddi güce sahip olmaması şeklinde tarif edilmektedir (Şenses, 2006:63; Altay, 2005:159). Mutlak yoksulluk tanımı insanın bir canlı olarak yaşamını sürdürmesi için ihtiyaç duyduğu asgari gıdayı esas alır. Bununla dünyanın farklı bölgelerindeki farklı koşullar dikkate alınmaksızın her yere uygulanabilecek bir yoksulluk sınırı belirlenmeye çalışılır. Bu sınırın altında kalan insanların sırf yoksulluktan dolayı ölüm tehlikesi ile karşı karşıya kaldıkları varsayılır (Aktan ve Vural, 2002:43). Görelî yoksulluk kavramı ise yoksulluğun, hayatta kalma mücadelesinden ziyade, insanın asgari beslenme dışındaki ihtiyaçlarına odaklanır ve burada toplumun genel refah düzeyinin altında yaşamak durumunda olan toplum kesimine işaret edilir (Kabaş, 2010:12). Görelî yoksulluk tipinde asgari refah düzeyi söz konusudur. Dolayısıyla gelir olarak alt tabakaya mensup olan kesimin orta ve üst tabakaya göre konumu dikkate alınır (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012:85). Gelir dağılımındaki farkın açılması görelî yoksul olarak kabul edilen kesimin de genişlemesine sebep olmaktadır.

Altay (2005; 159)' a göre mutlak ve görelî yoksulluğu karşılaştırdığımızda; mutlak yoksulluk biyolojik kişiyi, görelî yoksulluk ise sosyal kişiyi dikkate almaktadır. Mutlak yoksulluk temel yaşam şartlarını ifade ederken görelî yoksulluk temel yaşam şartları yanında içme suyu, kanalizasyon, elektrik, ulaşım, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, siyasal katılım gibi unsurların mahrumiyetini dikkate almaktadır.

DÜNYADA YOKSULLUK VE PANDEMİ ETKİSİ

Kapitalist paradigmanın hâkim olduğu günümüz dünya düzeninde yoksulluk çok ciddi boyutlara ulaşmıştır. Kapitalizmin tetiklediği küreselleşme süreci ile birlikte de çok uluslu şirketler çok daha güçlü hale gelmiş, zaten gelişmiş olan ülkeler daha fazla zenginleşmiş, yoksulluk ise derinleşmiştir. Bu durum zengin ve yoksul kesimler arasındaki uçurumu kapanmayacak boyutlara ulaştırmaktadır (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012:88). Yoksulluk temelde az gelişmiş ülkelerin bir sorunu olarak

² The World Bank, World Development Report 1990, <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/5973> (ET: 26.12.2020)

görünse de gelişmiş ülkeler için de önemli bir sorundur. II. Dünya Savaşı sonrası uygulanan refah devleti uygulamaları gelişmiş ülkelerde yoksulluğun sorun olmasını ertelemişse de 1970'li yıllardan sonra yoksulluk bu ülkelerin de gündemini önemli ölçüde işgal etmeye başlamıştır (Şenses, 2006:18). Küreselleşme ile birlikte neo-liberal ekonomiyi savunanlar kamu sektörünün küçülmesinin ve dünya ile bütünleşmenin refah ve zenginlik yaratacağını, serbest piyasanın uzun dönemde zenginliğin adil dağılımını mümkün kılacağını iddia etmişlerdi. Ancak uygulanan neo-liberal politikalar sosyal devlet uygulamalarını sınırlayarak yoksul kesimleri daha korumasız hale getirdi. Dünyanın küçük bir kısmı zenginleşirken diğer tarafta özellikle görece yoksullaşmanın artışının da bir uzantısı olarak çeşitli bölgelerde şiddet olayları ve savaşlar dünya gündemini meşgul etmeye başladı (Gürses, 2007:60-61). Bu savaşlardan en olumsuz etkilenen çocuklar olmakla birlikte çocukların bizzat savaştırılması ise durumun vahametini arttırmaktadır. Türkiye merkezli faaliyet gösteren İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfının (İHH) araştırma merkezi olan İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezinin (İNSAMER) "Dünya Yoksulluk ve Eşitsizlik Raporu'na (2018) göre günümüzde 30'dan fazla ülkede yaklaşık 300.000 çocuğun aktif olarak savaştırıldığı belirtilmektedir. Savaşların yaşandığı, sürekli bir şiddet atmosferinin hakim olduğu bölgelerde ise yoksulluğun artması kaçınılmaz bir durumdur. Ama bu durum zenginlerin daha da zenginleşmesine engel teşkil etmemektedir. Zira en çok kazanç sağlayan mallar silahlardır. Dolayısıyla dünyanın belli ya da belirlenmiş bölgelerindeki çatışma ortamı silah üreticisi gelişmiş ülkeleri ve bu ülkelerdeki zengin elit kesimleri daha da zenginleştirmektedir.

İngiltere merkezli uluslararası yardım kuruluşu OXFAM'ın (Oxford Committee for Famine Relief) "Önemseme Zamanı" isimli raporuna göre dünyanın en zengin % 1'lik kesimi, 6,9 milyar insandan 2 kat daha zengin durumdadır. Zengin ve fakir arasındaki gelir adaletsizliğine dikkat çeken rapora göre gelir adaletsizliği sadece zengin ve fakir ülkeler arasında değil zengin ülkelerin kendi içinde de çarpıcı boyutlara ulaşmaktadır. Rapora göre G7 ülkelerinde 2011-2017 yılları arasında ortalama ücretler sadece %3 artış göstermişken zengin şirket hissedarlarının kar payı %31 oranında artmıştır. Raporda görüşlerini aktaran OXFAM yöneticisi Amitabh Behar son on yıldaki milyarder sayısının iki kat arttığını belirtmekte, büyük işletmelerin sıradan insanların sırtından para kazandığını vurgulamaktadır. Raporda dikkat çeken başka bir istatistik ise geleceğe yönelik öngörülerdir. Buna göre 2030 yılında iklim değişikliğinin önemli bir sonucu olarak 2,4 milyar insanın yeterli suya ulaşamayacağı öngörülmektedir. Ayrıca 2030 yılında dünya nüfusuna 100 milyonu yaşlı, 100 milyonu çocuk olmak üzere 200 milyon yardıma muhtaç insan ekleneceği belirtilmektedir. Halbuki zenginlerden alınacak %0,5 oranında bir ek verginin 10 yıl içinde yardıma muhtaç kesimlere yönelik sektörlerde 117 milyon kişilik işgücü ihtiyacını karşılayabileceği belirtilmektedir (Oxford Committee for Famine Relief [OXFAM], Time to Care, 2018).

Avrupa Birliği'nin en büyük finansörü durumunda olduğu ve küresel gelir ve servet eşitsizliğini araştıran WID (World Inequality Database) tarafından yayımlanan "Dünya Eşitsizlik Raporu" da OXFAM'ın araştırmasıyla paralellik göstermektedir. Bu rapora göre neo-liberal politikaların yükselişe geçmeye başladığı 1980'li yıllardan bu yana dünya genelinde zengin ve fakir arasındaki uçurumun arttığı saptanmıştır. Ayrıca raporda özel sermayenin artışıyla eşitsizliklerin artışı arasındaki paralellik dikkat çekicidir. Örneğin ABD'de 1970

yılında net kamu sermayesi ulusal gelirin %36'sına tekabül ederken bu oran 2015 yılında eksi değerlere düşmüştür. Diğer taraftan aynı zaman aralığında ABD'de özel sermayenin değerinin ulusal gelire oranı %326'dan %500'e yükselmiştir. Buna karşılık 1980-2016 yılları arasında; ABD'de gelir durumu olarak en üst %1'in ulusal gelirden aldığı pay %11'den %20'ye yükselmiş, en alt %50'nin ulusal gelirden aldığı pay %23'lerden %13 seviyelerine gerilemiştir (World Inequality Database [WID], World Inequality Report, 2018).

Genel çerçevesi itibariyle önemli bir sorun olan küresel yoksulluk durumu COVID-19 salgını sebebiyle 2020 yılının ikinci çeyreğinden itibaren yeni bir sürece girmiş durumdadır. Yoksullukla mücadele eden kurumlar çeşitli projelerle yoksulluğu azaltma yönünde kendi hedefleri doğrultusunda belli bir ivme yakalamışken ortaya çıkan salgın çok hızlı bir şekilde dünyayı sarmış, Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edilmiş ve bu durum yoksullukla mücadele eden kurumlar için kapsamlı bir yeniden-planlamayı zorunlu hale gelmiştir. Yoksullukla mücadelede en önemli kurumlardan biri olarak gösterilen ve "yoksulluğun olmadığı bir dünya" sloganıyla çalışan Dünya Bankası'nın yayınladığı "Yoksulluk ve Refah Paylaşımı 2020" raporundaki veriler pandeminin yoksulluğa olan etkilerini ortaya koymaktadır. Rapora göre 1990 yılından bu yana istikrarlı bir şekilde düşen yoksulluk oranları pandeminin etkisiyle yükselişe geçmiş durumdadır. Ayrıca pandemi sürecinde refah paylaşımının ve eşitsizliklerin artacağı öngörülmektedir. Normal şartlarda 2021 yılında küresel olarak %7,5 seviyesine düşmesi beklenen aşırı yoksulluk³ oranının 2020 ve 2021 yılında küresel olarak 9,4 oranına kadar yükselebileceği öngörülmektedir. Aşırı yoksul insan sayısına ise 2020 yılında 115 milyon 2021 yılında ise 150 milyona kadar aşırı yoksul insanın eklenebileceği ve 2021 yılında dünyadaki aşırı yoksul insan sayısının toplam 751,5 milyona kadar ulaşabileceği öngörülmektedir. Dünya Bankası'nın 2030 yılında aşırı yoksulluğu %3'e düşürme hedefi ise artık mümkün görünmemektedir (World Bank [WB], Poverty and Shared Prosperity 2020 Report, 2020). Yoksullukla mücadelenin önemli aktörlerinin tespit ve tahminleri pandeminin, zaten kırılğan⁴ olan yoksullukla mücadele sürecini sekteye uğratacağını açıkça göstermektedir. Tabii bu arada söz konusu kuruluşların, yoksulluk durumuna ilişkin veri toplarken saha çalışmaları yaptıklarını ancak pandemi şartları sebebiyle bu yöntemi yeterince kullanamadıklarını unutmamak gerekir.

TÜRKİYE'DE YOKSULLUK VE PANDEMİ ETKİSİ

Yoksulluk olgusu tüm dünya devletlerinin olduğu gibi Türkiye'nin de önemli sorunlarından birisidir. Ancak pek çok ülkenin aksine Türkiye, tarihsel serüveninde yoksulluğun yıkıcı değil yapıcı etkisini, yani yardımlaşmanın bütünleştirici ve birleştirici gücünü oldukça iyi değerlendirmiş bir kültüre sahiptir. Bu kültür

³ Aşırı yoksulluk (extreme poverty), kişi başına günde 1,90 dolardan daha az bir parayla yaşamak zorunluluğu olarak tanımlanmaktadır. Bkz.

<https://www.worldbank.org/en/news/feature/2016/06/08/ending-extreme-poverty>

⁴ 1990 yılından 2015 yılına kadar istikrarlı bir şekilde her yıl 1 puan düşen aşırı yoksulluk oranı 2015 yılına doğru düşme eğilimine girmiş ve 2016 ve 2017 yılında sadece 0,5 oranında düşürülebilmştir. Bu düşüş ve kırılğanlığın en önemli sebepleri arasında çatışma ve şiddet olayları ile iklim değişikliği gösterilmektedir. Dünya Bankası'nın 2020 yılı verilerine göre yoksulların %40'dan fazlası çatışma ve şiddet olaylarından etkilenen ekonomilerde yaşamaktadır. Bkz. World Bank, Poverty and Shared Prosperity 2020 Report, <https://www.worldbank.org/en/publication/poverty-and-shared-prosperity> erişim: 25.12.2020.

şüphesiz İslam dininin topluma aşladığı yardımlaşma ve kardeşlik kültüründen gelmektedir. Çünkü İslam dini zekat emriyle (Kur'an-ı Kerim 2:43, 2:110, 4:162, 5:55, 9:5, 9:11, 9:18, 22:41, 23:4, 24:56, 58:13, 73:20) Müslümanları dayanışma olgusuna zorunlu kıldığı gibi sadaka ve infak kurumlarıyla da sürekli yardım faaliyetlerine teşvik etmektedir. İslam peygamberinin “yanı başındaki komşusu açken tok yatan kimse, iman etmemiştir” (MŞ30350 İbn Ebû Şeybe, Musannef, İmân ve rü'yâ, 6, aktaran Diyanet İşleri Başkanlığı, Hadislerle İslâm, Cilt 3, s: 105) şeklinde oldukça sarsıcı bir özlü sözle ifade ettiği yardımlaşmanın gerekliliği, çoğunluğu Müslüman, tamamı İslam kültüründen izler taşıyan Türkiye’de olabildiğince yaşatılmıştır. Ancak kapitalist sistemin, geleneksel değerleri aşındırıcı etkisi yardımlaşma kültüründe de kendini göstermiş ve yoksulluk, Türkiye’de toplumsal dayanışmanın sağlanması bakımından bir araç olmaktan çıkarak hırsızlık, cinayet, haksız kazanç gibi olumsuz olguları güçlendiren bir “sorun” olmaya başlamıştır. Hatırlanacağı gibi Türkiye “sosyal devlet” ilkesini anayasal anlamda 1961 yılında benimsemiş olsa da ilk kurumsal girişimi 1980’li yıllarda yapmıştır. Özellikle 1980’li yıllara kadar devlet tarafından yoksulluk merkezli bir kamusal girişime ihtiyaç duyulmamasının ya da ihtiyaç duyulacak bir toplumsal talebin olmamasının en önemli sebeplerinden biri de muhtemeldir ki bahsettiğimiz yardımlaşma kültürünün bu yıllara kadar canlılığını korumasıdır. 1980’li yıllarda dönemin başbakanı Turgut Özal ile birlikte liberal bir ekonomik sisteme geçilmiş ve yine Özal’ın çabalarıyla yoksulluk merkezli ilk köklü kamusal adım 1986 yılında çıkarılan 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu⁵ ile atılmıştır. Bu iki durum arasındaki ilişkinin incelenmesi konumuzun sınırlarını aşmakla birlikte en azından serbest piyasanın ekonomiye sağlayabildiği total büyümenin toplumun en alt kesimlerine pek fazla yansımadığını not etmek gerekir. Zira önceki bölümde özetlediğimiz OXFAM, WID, İHH, World Bank gibi önemli kuruluşların verileri, küresel ölçekte eşitsizliklerin arttığı, refah paylaşımının azaldığı yönünde yadsınamaz veriler sunmaktadır. Şenses’e (2006:58) ve Kabaş’a (2010:296) göre de 1980’li yıllarda Neo-liberal politikalar uygulayan ülkelerde yoksulluk artmış, gelir dağılımı bozulmuştur. Yoksul kesimler, gerekli sermayeye ve becerilere sahip olmadıklarından serbestleşmenin getirdiği fırsatlardan çok az faydalanabilmiştir.

Yukarıda belirtildiği üzere Türkiye, 1961 anayasasıyla sosyal devlet ilkesini benimsemesine ve yoksullukla mücadele için 1980’lerden bu yana kurumsal mücadele etmesine rağmen yoksulluk sorununa ilişkin kalıcı çözümler üretememiştir. Altay’a (2005:163) göre bunun başlıca sebepleri arasında ekonomik istikrarsızlıklar, istihdam yetersizliği ve yoksul kesimlere yönelik kapsamlı sosyal politikaların geliştirilmemesi yatmaktadır. Altay’ın saydığı bu sebeplere askeri ve yargısal vesayeti de eklemek gerekmektedir. Nitekim demokratik yöntemlerle iktidara gelen hükümetlere yapılan her bir müdahale ülkeyi her açıdan olumsuz etkilemekte, bu olumsuzluklardan en çok etkilenen kesim de her zamanki gibi ekonomik ve sosyal refah açısından en alt tabakada bulunan yoksul kesimler olmaktadır.

1980’li yıllarda başlayan liberal ekonomik politikalar ve küreselleşme Türkiye’nin toplam büyümesine katkı sağlarken diğer taraftan eşitsizliklerin ve yoksulluğun artmasına sebep olmuştur. Yaşanan ekonomik krizler, terör olayları, şehirlere yönelik olan göçler yoksulluğu daha görünür hale getirmiştir. Geleneksel

⁵ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3294.pdf>

akraba dayanışmasının zayıflaması ise kurumsal sosyal güvenlik ihtiyacını arttırmıştır. Türkiye'nin yaşadığı ekonomik ve toplumsal dönüşüm yoksulluğun yeni boyutlarını ortaya çıkarmış, yoksullukla mücadelede yeni yaklaşımlara ihtiyaç duyulmuştur (Gürses, 2007: 65-66).

Bu nedenle Cumhuriyet Dönemi'nde yoksullukla mücadele bakımından beklenen gelişmeyi gösteremeyen ve buna yönelik sosyal politikalar üretmeyen Türkiye'de 1980'li yıllardan itibaren yeni politikalar geliştirilmeye başlanmıştır. Özal döneminde atılan kurumsal adım ancak 2002'den sonra çok daha aktif hale getirilebilmiş, diğer taraftan sağlık alanında yapılan yatırımlar ve uygulamada sağlanan kolaylıklar zamanla bilişim sistemleriyle de entegre edilerek çok daha konforlu bir hale dönüştürülmüştür. Böylece özellikle görel yoksulluk kategorisine giren ve yoksul kesimi direk ilgilendiren sağlık, eğitim gibi alanlarda devlet imkanlarından başka faydalanma alanı bulamayan toplumun geniş bir kesimi daha insani şartlarda devlet hizmeti almaya başlamıştır.

Diğer dönemlerle kıyaslandığında Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) Dönemi'nde yapılan sosyal çalışmalar ve refah devleti uygulamalarının oldukça kapsayıcı ve bu döneme kadar yapılanlardan çok daha fazla olduğu söylenebilir. Metin (2011: 194), AK Parti Dönemi'nde uygulanan sosyal politikaların toplumun neredeyse her kesimini kapsamıyla ilgili olarak şu üç unsurun etkili olduğunu belirtmiştir: Bunlardan birincisi; 2001 Krizi'nin etkisi ve bu krizin sonuçlarının yıkıcılığı karşısında duyarsızlığın mümkün olmamasıdır. İkinci olarak IMF ile yapılan anlaşmalara bağlı olarak önerilen sosyal güvenlik politikalarının uygulanması zorunluluğudur. Üçüncü olarak da Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik süreciyle ilgili sorumluluklarla yüzleştiği ve yerine getirmesi gereken sosyal politikaların uygulanmasına dönük gerekliliktir.

Ancak geçen süreç bunların dışında AK Parti'nin sosyal politikalar ile ilgili farklı hedeflerinin olabileceğini de düşündürmüştür. Bu hedeflerin başında, seçim vaatlerinin yerine getirilmesi yer almaktadır. Çünkü parti programlarında da yer verildiği gibi 2002 parti programına bakıldığında sosyal politikalar ve sosyal devlet anlayışına sürekli vurgu yapıldığı görülmektedir. Ayrıca 2002'den beri yapılan tüm seçimlerde kendisini iktidar yapan seçmen kitlesi üzerinde bu politikaların etkin olduğu düşünülmektedir. Bir diğer hususun vatandaşların zihnindeki devlet anlayışının değiştirilmeye çalışılması olarak kabul edilebilir. Sürekli olarak emreden, zorlayan ve "halka rağmen halk için" anlayışına karşı, parti programında da belirtildiği üzere "insanı yaşat ki devlet yaşasın" düşüncesinin ön plana alındığı, devletin vatandaşın adeta hizmetinde olduğu bir anlayışın yerleştirilmeye çalışıldığı belirtilmektedir.⁶ Bu politikaların 2001 Krizi'nin etkisinin azaldığı, IMF ile yapılan anlaşmaların sona erdiği ve AB ile üyelik sürecinin sıkıntılı olduğu dönemlerde bile devam ettirildiği görülmüştür.

Buna rağmen Türkiye'de gelir eşitsizliğini gidermeye dönük henüz yeterli bir iyileşmenin olmadığı söylenebilir. Yoksulluk üzerine araştırma yapan kurum ve STK'lar Türkiye'nin yoksulluk durumuna ilişkin raporlar yayınlamaktadır. Bu raporlardaki veriler Türkiye'nin yoksulluk durumuna ilişkin tabloyu netleştirmek için önemlidir. TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) tarafından 2020 yılında yayınlanan araştırmasına (Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2019) göre; 2010 yılında nüfusun en düşük gelirli %20'lik kesimi toplam gelirin %5,8'sini alırken,

⁶ Adalet ve Kalkınma Partisi, 2002 Parti Programı, <https://www.akparti.org.tr>

nüfusun en yüksek gelirli %20'lik kesimi ise toplam gelirin %46,4'ünü elde etmiştir. 2019 yılı itibariyle bu rakamlar; en düşük gelirli %20'lik kesim için %6,2, nüfusun en yüksek gelirli %20'lik kesimi için ise %46,3 olarak gerçekleşmiştir. Araştırma sonuçları Türkiye'deki gelir eşitsizliğinin giderilmesi konusunda ciddi bir iyileşmenin olmadığını göstermektedir.

Tablo 1. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fertlerin Yoksulluk Oranları

	Fert Yoksulluk Oranı (%)									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Gıda Yoksulluğu (açlık)(1)	0,74	0,48	0,54	0,48	.	.				
Kişi Başı Günlük 2,15 \$'ın Altı (2)(3)	1,41	0,52	0,47	0,22	0,21	0,14	0,06	0,06	0,03	0,06
Kişi Başı Günlük 4,3 \$'ın Altı (2)(3)	13,33	8,41	6,83	4,35	3,66	2,79	2,27	2,06	1,62	1,58

Kaynak: (TÜİK, Yoksulluk İstatistikleri, 2020)

- (1) 2010 yılından itibaren metodolojik revizyon çalışmaları nedeniyle hesaplanmamaktadır.
- (2) 1 Amerikan Dolarının SGP üzerinden TL karşılığı olarak ilgili yılın cari değerleri kullanılmıştır.
- (3) 2015 yılından sonra TÜİK tarafından ilgili kategorilere ilişkin veri paylaşımı yapılmamıştır.

Tablo 1'de görüldüğü üzere Türkiye'de açlık sınırının altında yaşayan nüfus oranı en son 2009 yılında aktarılan veriye göre mutlak yoksul oranı %0,48'e gerilemiştir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sorun olmaya devam eden gıda yoksulluğu konusunda, Türkiye'de önemli oranda iyileşme kaydedildiğini söylemek mümkündür. Benzer şekilde, görece yoksulluğu ifade eden 2.15 \$ ve 4.3 \$ sınırlarının altında yaşayan nüfus oranı da genel olarak düşüştür. Ancak TÜİK fert başına yoksulluk kategorisinde

yayınladığı verileri 2015 yılından sonra yayınlamamış, yoksulluk verilerine ilişkin sistematüğını Tablo 2'deki gibi değiştirmiştir. Ancak Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB) 2019 yılına ait faaliyet raporunda (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı [AÇSHB], Faaliyet Raporu, 2019) 2018 ve 2019 yılları için kişi başı günlük 2,15 \$'ın ve 4,3 \$'ın altında yaşayanların oranının Tablo 1'deki 2015 yılına ait verilerle aynı olduğunu belirtmiştir.

Tablo 2. Türkiye'de, Eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirine göre hesaplanan Görelİ Yoksulluk Sınırđ, Yoksul Sayıları ve Yoksulluk Oranları

	Yoksulluk Sınırđ (TL)	Yoksulluk Sayısı (Bin Kişi)	Yoksulluk Oranı (%)
2010	3 714	12 025	16,9
2011	4 069	11 670	16,1
2012	4 515	11 998	16,3
2013	5 007	11 137	15,0
2014	5 554	11 332	15,0
2015	6 246	11 219	14,7
2016	7 116	11 026	14,3
2017	7 944	10 622	13,5
2018	8 892	11 091	13,9
2019	10 793	11 641	14,4

Kaynak: (TÜİK, Yoksulluk İstatistikleri, 2020). Bu Tablodaki veriler TÜİK'ten alınarak derlenmiştir.

Alınan istatistiklerde medyan gelirin yüzde 50'si esas alınmıştır.

Tablo 2'de de görüldüğü üzere Türkiye'de görelİ yoksulluk oranı 2010-2017 yılları arasında istikrarlı bir şekilde düşmüş ancak 2017 yılı itibariyle yükselişe geçmiştir. Buna karşılık mutlak yoksulluk sınırında yaşamak durumunda olan nüfus oranı %0,4 civarlarındadır. Tabi bu oranlar, biyolojik yaşamını bile idame etme gücünden yoksun olan mutlak yoksul insanların, sosyal yardım politikalarında en önemli hedef kitlesi olma gerekliliğini değiştirmemelidir. Yoksullukla mücadelede ortadan kaldırılabilir olarak görülen yoksulluk türü mutlak yoksulluktur. Görelİ yoksulluk ise süreklilik arz edecek olan ve bitirilmesi mümkün görünmeyen ama kontrol altına alınabilir bir bakış açısıyla değerlendirilmektedir.

COVID-19 salgını öncesindeki yoksulluk durumuna rakamsal verilerle değinmek mümkün iken pandemi sürecine ilişkin yoksulluk durumuna dair net veriler henüz

açıklanmış değildir. Ancak Dünya Bankası Türkiye'nin COVID-19 salgını sebebiyle maruz kalabileceği yoksulluk durumuna ilişkin simülasyonlar üretmiştir (WB, Turkey Economic Monitor, August 2020: Adjusting the Sails, 2020). Buna göre salgın öncesi duruma kıyasla Türkiye'deki yoksul sayısı, mevcut yoksul sayısının %40'ı kadar artabileceği, hükümetin uygulamaya çalıştığı tedbirlerle bu artışın % 13 seviyelerine kadar frenlenebileceği öngörülmüştür. Raporda hükümet tarafından alınan bu tedbirlerin Türkiye'ye maliyetinin 55,4 milyar TL'yi bulabileceği, bu maliyetin 51,2 milyar TL'sinin kısa çalışma ödeneği, geri kalan kısmının ise sosyal yardımlar olabileceği belirtiliyor. Raporda ayrıca Türkiye ekonomisinin %3.8 oranında küçüleceği öngörülmüştür. Diğer taraftan Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) Ocak 2021'de yayınladığı ve 2020 yılında, pandemi sürecinde devletlerin finansal desteklerini ve önlemlerini incelediği raporunda (International Monetary Fund [IMF], Fiscal Monitor Database of Country Fiscal Measures in Response to the COVID-19 Pandemic, 2020) Türkiye'nin, Dünya Bankası'nın yukarıda belirttiğimiz kısa çalışma ödeneği ve sosyal yardımlara ek olarak vergi indirimleri ve ertelenen devlet gelirleri ile beraber toplam desteğin milli gelirinin %2,5'ine tekabül ettiği ve bu oranla Türkiye'nin pandemi sürecinde en az yardım yapan ülkeler kategorisinde olduğunu belirtmektedir. Buna karşılık IMF Türkiye'nin, alınan birleşik tedbirler sayesinde 2020'nin üçüncü çeyreğinde ekonomik açıdan toparlandığını ve 2020 yılında pozitif genel büyüme kaydedebileceği tahmin edilen birkaç ülke arasında yer aldığı belirtilmektedir (IMF, Turkey: Staff Concluding Statement of the 2021 Article IV Mission, 2021).

Türkiye ile ilgili olarak Dünya Bankası'nın küçülme, IMF'nin ise büyüme tahmininde, TÜİK'in açıkladığı zincirlenmiş hacim endeksi bakımından 2020 yılında %1.8 oranında büyüme gerçekleştiği için IMF'nin öngörüsü haklı çıkmıştır. Ancak Türkiye'nin son beş yıllık GSYH performansına Amerikan Doları bazında baktığımız zaman TÜİK'in paylaştığı verilere⁷ göre 2016 yılından bu yana sürekli bir düşüş olduğu görülebilir. Bu açıdan bakıldığında ekonomideki bu büyüme rakamlarının halkın cebine yansımadağı görünmektedir.

COVID-19 salgını sürecindeki yoksulluk seviyesini anlamak açısından TÜRK-İŞ'in yaptığı açlık ve yoksulluk sınırı araştırmasına da bakılabilir. TÜRK-İŞ'in 2021 yılı Şubat ayı araştırmasına (Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu [TÜRK-İŞ], Şubat 2021 Açlık Ve Yoksulluk Sınırı, 2021) göre dört kişilik bir ailenin yeterli beslenebilmesi için açlık sınırı 2.718,89 TL, gıda harcaması ile birlikte giyim, barınma, ulaşım, eğitim gibi ihtiyaçlar için hesaplanan yoksulluk sınırı ise 8.856,31 TL'dir. Bu rakamlar önceki yılın aynı ayına (TÜRK-İŞ, Şubat 2020 Açlık Ve Yoksulluk Sınırı, 2020) göre %20'ye yakın artış göstermiştir.

Türkiye aynı zamanda mültecilerin en büyük ev sahibi konumundadır. 3.6 milyonu Suriyeli olmak üzere yaklaşık 4 milyon mülteci Türkiye'de yaşamaktadır. Türkiye'ye sığınan mültecilerin yoksullukla mücadelesi ise çok daha çetin şartlarda devam etmektedir. Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası gibi kuruluşlarla işbirliği halinde çalışan Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD) yayınladığı raporda⁸, Türkiye'deki mültecilerin pandemi öncesi %18'i işsizken salgın sebebiyle alınan önlemlerden sonra mültecilerin işsizlik oranı %88'e yükselmiştir. Raporda bu durumun

⁷ 2016 yılında 862,744 milyar Amerikan Doları seviyelerinde olan GSYİH her yıl azalmaya devam etmiş ve 2020 yılında 717,049 milyar Amerikan Doları seviyelerine kadar düşmüştür.

<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=ulusal-hesaplar-113&dil=1>

⁸ (United Nations High Commissioner for Refugees [UNHCR], COVID-19 Salgınının Türkiye'de Mülteciler Üzerindeki Etkilerinin Sektörel Analizi, 2020).

başlıca sebepleri arasında pandemi sebebiyle kapanan işyerleri ve işten çıkarılmalar gösterilmektedir. Diğer taraftan %70 oranında okula kayıtlı olan mülteci çocukların %48'i uzaktan eğitimden faydalanamamaktadır.

Türkiye'de hükümet, pandemi ile mücadele politikasının sosyal yardım ayağının "Sosyal Koruma Kalkanı Programı" şeklinde adlandırmış ve bu program kapsamında yapılan yardımlara vatandaşların da destek vermesi için bizzat Cumhurbaşkanı tarafından çağrı yapılarak "Biz Bize Yeteriz Türkiyem" sloganıyla milli dayanışma kampanyası başlatılmıştır. En son açıklanan rakamlara (<https://bizbizyeteriz.gov.tr>) göre sosyal koruma kalkanı programı çerçevesinde vatandaşlara 52,7 milyar TL yardım yapılmış, bu rakamın yaklaşık 2,05 milyar TL'si (AÇSŞB, 2021) duyurusu ve destek talebi Cumhurbaşkanı tarafından yapılan ve "Biz Bize Yeteriz Türkiye" olarak adlandırılan kampanya kapsamında toplanmıştır. Yapılan yardım miktarı Dünya Bankası'nın 55,4 milyar TL'lik tahminine yaklaşmıştır. Bu durumda Dünya Bankası'nın pandeminin olumsuz etkileri sebebiyle Türkiye'nin yoksulluk durumundaki artışın %13'lere kadar düşebileceği yönündeki tahmininin dikkate alınması gerekmektedir.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları

2011 yılında kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı⁹ karmaşık ve koordinesiz durumda bulunan sosyal yardım amaçlı kamu kuruluşlarını tek çatı altında toplamayı ve sosyal yardımları birinci derecede mutlak yoksul durumunda olan, nüfusun yaklaşık %0,4 oranını temsil eden vatandaşlar olmak üzere genelde görece yoksul kategorisine giren kesime ulaştırmayı hedeflemektedir. Bakanlık, toplumun ekonomik açıdan en alt kesimine yönelik faaliyetlerini kendisine bağlı olan Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM) üzerinden gerçekleştirmektedir. SYGM sosyal yardım faaliyetlerini 1986 yılında çıkarılan 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu¹⁰ ile oluşturulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) kaynaklarıyla yürütmektedir.

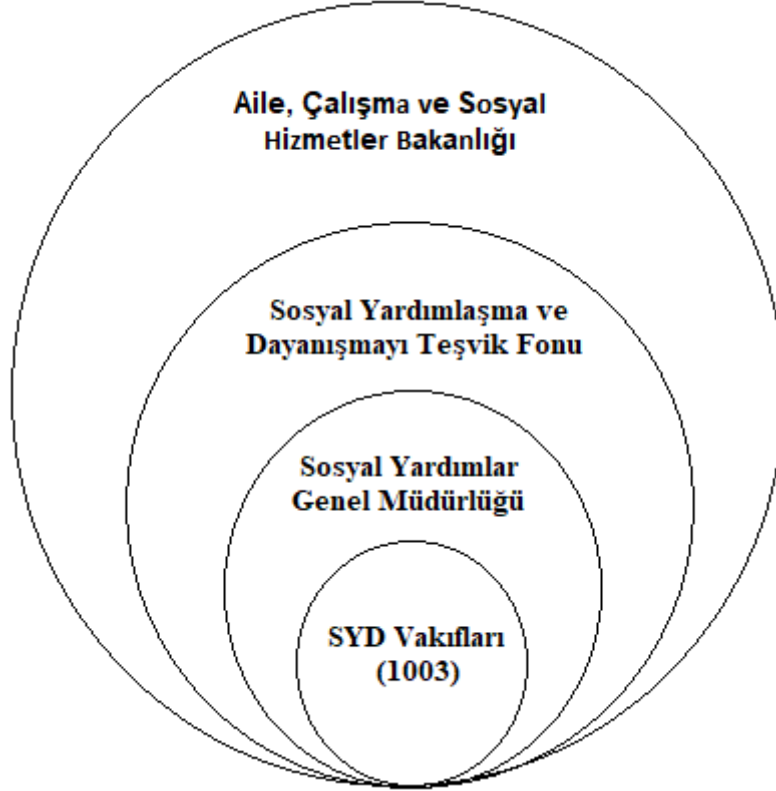
Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma (SYD) Vakıfları, 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu hükümleri doğrultusunda her il ve ilçede Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre kurulmuştur. Ülke genelinde 1003 SYD Vakfı hizmet vermektedir. SYD Vakıflarının gelirleri; Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonundan (SYDTF) aktarılan miktardan, işletme/iştiraklerden elde edilecek gelirlerden ve diğer gelirlerden oluşmaktadır. SYD Vakıflarının en büyük gelir kaynağı olan SYDTF'nin gelir kaynakları ise 3294 sayılı kanunun 4. Maddesine göre şöyledir;

- Kanun ve kararnamelerle kurulu bulunan veya kurulacak olan fonlardan Cumhurbaşkanı kararıyla %10'a kadar aktarılacak miktarlar.
- Bütçeye konulacak ödenekler.
- Trafik para cezalarının %50'si.
- RTÜK gelirlerinin %15'i.
- Her nevi bağış ve yardımlar ve diğer gelirler

⁹ 2018'de Çalışma Bakanlığı ile birleştirilerek Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ismini almıştır.

¹⁰ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3294.pdf>

SYD Vakıfları yapısı itibariyle 5737 sayılı Vakıflar Kanununun 4. Maddesine¹¹ göre özel hukuk tüzel kişiliğine sahiptirler. Dolayısıyla her birinin kendi karar organı olan SYD Vakıfları Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının idari yapılanması içerisinde yer almazlar. Ancak denetimleri Vakıflar Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yapılmaktadır (AÇSHB, Faaliyet Raporu, 2019). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının özel hukuk tüzel kişiliği olsa da devlet yapılanmasındaki dolaylı hiyerarşi aşağıdaki gibidir;

Şekil 1. SYD Vakıflarının Dolaylı Hiyerarşisi

Kaynak: Çalışmadaki veriler doğrultusunda üretilmiştir.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının karar organı mütevelli heyetidir. Mütevelli Heyeti 3294 sayılı Kanunun 7. maddesinde belirtilen doğal ve seçilmiş üyelerden oluşmaktadır. Mülkî idare amirleri vakfın tabii başkanı olup, illerde belediye başkanı, defterdar, il müftüsü, aile ve sosyal politikalar il müdürü, il millî eğitim müdürü, il sağlık müdürü, il gıda, tarım ve hayvancılık müdürü; ilçelerde belediye başkanı, ilçe müftüsü, mal müdürü, ilçe millî eğitim müdürü, sağlık grup başkanı, ilçe gıda, tarım ve hayvancılık müdürü vakfın mütevelli heyetinin doğal üyelerini oluşturur. Muhtarlar, STK temsilcileri ve hayırsever vatandaşlar ise mütevelli heyeti üyeliği için yapılan seçimler sonucunda Mütevelli Heyetinde yer almaktadırlar. Vakıf Mütevelli Heyetleri bölgedeki diğer kamu kurumlarının temsilcileri olan atanmış üyeler ile yerel ölçekteki aktörler arasından seçilmiş üyeleri barındırarak “yönetişim” kavramına uygun bir yapıya sahip olmuştur.

¹¹ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/02/20080227-2.html>

Her bir vakıfta Mütevelli Heyeti yapılacak yardımların miktarını, kimlere yardım yapılacağını, hedef kitlesine yönelik yapılabilecek projeleri belirlemektedir.. Sosyal yardım ve proje destek programları için yapılan başvurularda vakıf çalışanlarının yaptığı merkezi veri tabanı sorgulamaları ve sahada yüz yüze gerçekleştirilen sosyal incelemeler göz önünde bulundurularak nihai karar Vakıf Mütevelli Heyetleri tarafından verilmektedir. Mütevelli heyeti süreli yardımların şartlarına ve miktarına karar verebilirken, düzenli ve merkezi olarak uygulanan şartlı nakil transferi, engelli aylığı, yaşlılık aylığı gibi yardımların kabul veya ret kararını vermekte ancak bu yardımların miktarına ve diğer niteliklerine müdahale yetkisi bulunmamaktadır.

SYD Vakıflarınca yapılan yardımlar oldukça çeşitlendirilmiştir. 2002 yılında sadece 4 adet olan sosyal yardım programı sayısı 2019 yılında 43'e ulaşmıştır. Altı farklı üst kategoride toplanan yardım çeşitleri şöyledir (AÇSHB, Faaliyet Raporu, 2019);

- **Aile Yardımları;** Gıda yardımları, Yakacak(kömür) yardımları, barınma yardımları, sosyal konut projesi, eşi vefat etmiş kadınlara yardım, muhtaç asker ailesi yardımı, muhtaç asker çocuğu yardımı, doğum yardımı, öksüz yetim yardımı, elektrik tüketim desteği.
- **Sağlık Yardımları;** şartlı sağlık yardımı (0-6 yaş grubu), engelli ihtiyaç yardımları, kronik hasta yardımı, kronik hasta elektrik desteği, çoklu doğum yardımı, Genel Sağlık Sigortası (GSS) katılım payı ödemeleri, GSS prim ödemeleri.
- **Eğitim Yardımları;** şartlı eğitim yardımı, eğitim materyali yardımları, Ücretsiz ders kitap yardımları, okul taşımacılığı, engelli öğrencilere ulaşım yardımı, öğlen yemeği, yurt yapımı.
- **Yaşlı ve Engelli Yardımları;** engelli aylığı, engelli yakını aylığı, yaşlılık aylığı, evde bakım aylığı, silikozis¹² yardımı ile devreden silikozis ödemeleri.
- **Özel Amaçlı Yardımlar;** Aşevleri, afet ve acil durum yardımları, terör zararı yardımı, yabancılara yönelik sosyal uyum yardımı, yabancılara yönelik şartlı uyum yardımı.
- **İstihdam ve Proje Destekleri;** Gelir Getirici Proje Destekleri, Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi, İstihdam Eğitimi Projeleri, Geçici İstihdam Projeleri, Sosyal Hizmet Projeleri, ADEM Projeleri, SODAM Projeleri, İşe Yönlendirme-İşe Başlama Yardımı, Yaşlı ve Engellilerin Bakımı Projeleri.

Rapora göre yardımların 33 çeşidi SYDT Fonu'ndan, bir kısmı genel bütçeden (doğum yardımı, GSS katılım payı ve prim ödemeleri, yaşlı ve engelli yardımları), bir kısmı da Avrupa Birliği tarafından (Yabancılara yönelik sosyal uyum yardımı ve yabancılara yönelik şartlı eğitim yardımı) karşılanmaktadır. 2019 yılında 3,28 milyon hane sosyal yardımlardan faydalanmış ve Avrupa Birliği destekleri haricinde 55 milyar TL sosyal yardım harcaması yapılmıştır. Bu tutarın GSYİH içindeki payı %1.24'tür. Avrupa Birliği tarafından yabancılara yönelik aktarılan yardımların toplam tutarı ise 2,96 milyar TL olmuştur (AÇSHB, Faaliyet Raporu, 2019).

2011 yılında kurulan ve sosyal yardımları tek çatı altında toplayarak verimliliği arttırmannın hedeflendiği Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve 2002'de 4 adet olan sosyal yardım programı sayısının bugün 43'e ulaşmış olması devletin sosyal politikalara yönelik ciddiyetin göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak yoksullukla mücadele

¹² Silikozis Sağlık Bakanlığı verilerine göre ölümcül bir akciğer hastalığıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/1188,silikozisdoc.doc?0>

devletin diğer dengeleriyle de bağlantılı bir durumdur. Genel ekonomik durumun kötüleşmesiyle yoksullukla mücadele alanında başarılı olmak mümkün değildir. Bu yüzden Türkiye’de 2002 yılından sonra başlayan ve her geçen yıl daha iyi sonuçlar alınan yoksulluk durumu, 2016 yılından sonra GSYH’nin de düşüşe geçişiyle zorlu bir döneme girmiştir. Çünkü her ne kadar 2016 sonrası yoksulluk oranında önemli bir oransal değişim olmasa da bunun en büyük sebebi yardımlara ayrılan tutarların önemli ölçüde artırılmasıdır. Zira yukarıda belirtilen rapora (AÇSHB, Faaliyet Raporu, 2019) göre 2018 yılında yapılan toplam sosyal yardım 43 milyar TL iken bu Rakam 2019 yılında 12 milyar TL artırılmış ve 55 milyar TL ye ulaşmıştır. Buna rağmen 2018’de %13,9 olan yoksulluk oranı 2019’da %14,4’e yükselmiştir (Tablo 2’ye bkz.).

Bununla birlikte SYD Vakıflarının devletin yardım eli olarak 2000’li yıllarda artan ve çeşitlenen yardım faaliyetleri bir yandan yoksul kesimin ekonomik açıdan nispeten rahatlamasını sağlasa da yapılan yardımların toplumdaki yardımlaşma kültürünü zayıflattığı, sürekli yardım alan bireyleri yardımlarla geçinme alışkanlığına iterek pasifleştirdiği gibi gerekçelerle eleştirilmektedir. Yalnız vakıfların yoksul kişilere yönelik olarak geçimlerini sağlamalarını temin edici iş kurmalarını sağlayacak proje destek programları da mevcuttur. Bu programlarla yoksul kişilerin yardıma dayalı bir hayattan uzaklaşıp düzenli ve bağımsız bir şekilde geçimlerini sağlamaları amaçlanmaktadır. Ancak yoksul kesim içerisinde iş kurup yönetebilme, bunun finansman desteği için ise kabul edilebilir proje hazırlayıp sunma seviyesinde eğitilmiş, tecrübeli bireylerin pek bulunmaması gibi sebeplerle bu projeler istenen başarıya ulaşmamıştır. Benzer şekilde kendi gelirlerini elde etmeleri amacıyla uygun ailelere verilen büyükbaş hayvan teşvikleri de istenen başarıya ulaşmamıştır. İstihdam sağlama anlamında ise devletin güncel politikası, yoksul kesim içerisinde çalışabilir durumda olan bireyler için İŞKUR işbirliğiyle devlete bağlı kurumlarda (okul, cami vb.), genelde temizlik işleri için, asgari ücret karşılığında, 6-9 ay sürelerle geçici olarak iş imkânının sağlanması şeklindedir.

Öte yandan AÇSH Bakanlığı, yardım çeşitlerini ve miktarlarını arttırırken yardım başvurusu şartlarının iyileştirilmesi ve sosyal yardım başvuranlarının yardım sürecini daha insani şartlarda geçirebilmeleri için bilişim sistemlerinin kullanımına ağırlık vermektedir. Bu kapsamda Alo 144 Sosyal Yardım Hattı ve Alo 183 Sosyal Destek Hattı kurulmuştur. Ancak asıl önemli atılım Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (BSYBS) olmuştur. SYD Vakıflarının sahip olduğu veri bankası olan Bütünleşik Sosyal Yardım ve Bilgi Sistemi Türkiye’de bilişim teknolojilerinin sosyal yardım alanına aktarılmasının oldukça başarılı bir örneğidir, BSYB Sistemi, vakıfların yardım faaliyetlerini izleme, yardım başvurusu yapanlardan evrak toplama işini sona erdirme ve ortak veri bankası oluşturma adına önemli bir atılım olmuştur. TÜBİTAK tarafından 2009 yılında geliştirilmeye başlanan ve 2015 yılında olgunlaşan bu sistem sayesinde 1003 SYD Vakfı ve genel müdürlük arasında ortak veri bankası oluşturulmuş ve iletişim imkanları en üst düzeyde kullanılmaya başlanmıştır Sosyal yardımlardan faydalanan bir kişinin ilk başvurusundan yıllar sonraki yardım hareketlerine kadar bütün ayrıntılar bu havuzda saklanmakta, mükerrer yardımlar engellenmekte ve kişi şehir değiştirip yeni yerleştiği yerdeki bir vakfa başvurduğunda ilgili vakıf, başvuranın yardım geçmişi, sosyal raporları gibi ihtiyacı olan bütün bilgilere ulaşabilmekte, bu sayede daha sağlıklı bir yardım süreci yürütülebilmektedir. Sistemin en önemli hedeflerinden biri sosyal yardım başvurusu yapmak isteyen kişilerin gerekli evrakları toplamak için pek çok kamu kurumundan belge getirme zorunluluğunu ortadan kaldırması ve normal şartlarda 15 güne kadar süren belge toplama yükünün vatandaşın üzerinden alınmasıdır. AÇSH Bakanlığının diğer bakanlıklarla yaptığı işbirliği sayesinde sorgu izni alındıktan sonra BSYBS’deki

sorgulamasıyla kişinin eskiden yapmak durumunda kaldığı evrak toplama işi saniyeler içerisinde yapılmaktadır. Sistemin bir diğer faydası ise mükerrer yardımların engellenmesi olmuştur, Nitekim BSYB sistemi uygulamaya girdikten sonra yardımların %10 kadarının mükerrer olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca BSYBS ile e-devlet entegrasyonu da sağlanmış ve başvurular yardım süreçlerini e-devlet üzerinden takip edebilir hale gelmişlerdir. Bu da süreç takibini hem başvurular hem de vakıflardaki yoğunluğu engellemek açısından oldukça faydalı olmuştur (AÇSHB, Türkiye'nin Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi, 2017).

PANDEMİ SÜRECİNDE SYD VAKIFLARININ ROLÜ

Türkiye'de gerçekleşen sel, deprem, yangın vb. felaketlerde ilk müdahale ekipleri öncelikle sağlık ekipleri, kurtarma ekipleri ve güvenlik güçleridir. Ancak bunun hemen sonrasında felakete maruz kalan insanların kısa ve uzun vadeli ihtiyaçları için kamuoyunda pek de göz önünde olmayan, her il ve ilçede kurulu 1003 adet şubesi ve 8702 personeliyle SYD Vakıfları bulunmaktadır. SYD Vakıfları sosyal yardım alanındaki tecrübeleri ve yetişmiş personelleriyle Türkiye'nin sosyal yardım ve destek anlamındaki hazır kıta oluşumlarıdır. Bu vakıfların her biri sorumluluk alanlarında bulunan ve toplumun sosyal ve ekonomik olarak en dezavantajlı kesimini oluşturan vatandaşlara yönelik çalışmalar yapmaktadır. Bu kapsamda 3868 kişiden oluşan sosyal yardım ve inceleme ekibi sahaya çıkarak yoksul vatandaşları ikamet ettikleri adreslerde, ortalama yılda bir defa ziyaret ederek en uygun yardım uygulamasını gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar (AÇSHB, Faaliyet Raporu, 2019).

Çin'de başlayıp dünyaya hızla yayılan ve Türkiye'de de 11 Mart 2020'de ortaya çıkan COVID-19 salgınına yönelik olarak alınan tedbirler en çok da yoksul kesimi etkilemiştir. Zira yoksul kesimin içerisinde çalışabilen vatandaşların yaptığı işler büyük ölçüde gündelik ve yevmiyeli işlerden ibarettir. Evde kalma durumunun zorunluluğuyla beraber çalışan yoksul kesim hâlihazırda maddi birikimden de yoksun olduğu için zor durumda kalmıştır. Hükümet bu durumun etkilerini azaltmak için ilk etapta Faz 1 diye adlandırılan nakdi yardım desteğini gerçekleştirmiş ve her bir haneye 1000 TL olmak üzere 2.1 milyar TL tutarında yardım dağıtmıştır. Bu yardımın çok hızlı bir şekilde yapılabilmesinin arkasında ise SYD Vakıfları vardır. Çünkü hükümet 2.1 milyon haneyi belirlerken BSYB Sistemindeki veri bankasını kullanmıştır. Bu sistemdeki veri bankası ise SYD Vakıflarınca yıllar süren incelemeler ve değerlendirmeler sonucunda oluşmuştur ve sürekli güncel verilerle de desteklenmektedir.

Hükümet, gerçekleştirdiği Faz 1 desteğinden sonra Faz 2 ve Faz 3 yardım programları için ise SYD Vakıflarının fiili desteğini almış ve bu iki yardım programında yardım yapılacak vatandaşların SYD Vakıfları tarafından değerlendirilmesini istemiş, böylece yardımların hedefine en uygun şekilde ulaşmasını sağlamaya çalışmıştır. Vakıfların yerel kuruluşlar oldukları ve kendi sorumluluk alanlarındaki yoksulluk durumuna merkezi kurumlardan çok daha fazla hakim oldukları için hükümetin bu kararı isabetli olmuştur. Bununla birlikte uygulamaya koyulan ve e-devlet üzerinden yapılan pandemi sosyal destek başvurusu modülü de yine SYD Vakıflarına uzanmaktadır. Zira e-devlet üzerinden yapılan başvurular AÇSH Bakanlığı tarafından yazılımsal bir ön değerlendirmeye tabi tutulmakta, bu değerlendirmeyi geçen başvurular ise başvuran kişinin bağlı olduğu vakfa aktarılmaktadır. SYD Vakıfları da kendilerine aktarılan pandemi sosyal destek başvurularını BSYB Sistemindeki sorgulamalar ve kendi incelemeleri çerçevesinde değerlendirerek kabul veya ret şeklinde sonuçlandırmaktadırlar.

SYD Vakıflarının pandemi sürecindeki önemli rollerinden biri de Vefa Sosyal Destek (VSD) Grupları içerisinde gerçekleşmiştir. COVID-19 salgınının Türkiye'de ortaya çıktığı 11 Mart 2020 tarihinden sonra İçişleri Bakanlığı tarafından mülki idari amirlerine verilen talimatla birlikte çok hızlı bir şekilde VSD Grupları oluşturulmuş ve salgının olumsuz etkileriyle mücadele başlamıştır. VSD Gruplarının kuruluşu ilk etapta evlerinde kalmak zorunda olan 65 yaş üstü vatandaşlar, kronik hastalığı olanlar ve salgına yakalanan vatandaşlara yönelik destek faaliyetleriyle başlamış, bu kapsamdaki kişilerin her türlü ihtiyacı karşılanmaya çalışılmıştır. Bu ihtiyaçlar arasında manav-market alışverişinden aciliyetine bakılmaksızın eczane, hastane, banka, postane gibi kurumlara ulaşım hizmetlerine, emekli maaşlarının teslimatına kadar pek çok destek sağlanmıştır. Bu süreçte VSD Gruplarının faaliyetleri sadece devletin sağladığı sosyal yardımlardan faydalanan kişilere yani yoksul kesime yönelik olmamış herkesi kapsamıştır¹³.

VSD Gruplarının bünyesinde jandarma personelleri, polisler, öğretmenler, imamlar gibi kamu personellerinin yanında SYD Vakıfları da yer almıştır. Özellikle SYD Vakıfları, yardım faaliyetlerindeki tecrübeleri ve sorumluluk alanlarında olan bölgelere ait yoksulluk verileri, yetişmiş sosyal yardım personelleriyle VSD Gruplarının en önemli gücünü oluşturmuştur. Bu güç özellikle yoksul vatandaşlara ilişkin sahip oldukları veri bankasından gelmektedir. Örneğin VSD Gruplarının çağrı merkezine gelen bir yardım talebi SYD Vakfı tarafından dakikalar içinde değerlendirilmiş ve ilgili talep, kişinin ekonomik ve sosyal durumu da dikkate alınarak karşılanmaya çalışılmıştır. Pek çok VSD Grubunun kontrol merkezi de SYD Vakıflarının bina veya ofisleri olmuştur. VSD Gruplarına gelen çağrılarda yardım talebinde bulunan kişilerin yoksul kategorisinde olup olmadığı SYD vakfı sayesinde tespit edilmiş ve yoksul bir vatandaş olması halinde talep edilen gıda, ilaç vb. ihtiyaçlar ücretsiz olarak karşılanmıştır. SYD Vakıflarının bu katkısı sayesinde devletin yardım faaliyetlerinin suistimal edilmesinin önüne geçilmiştir. Maddi sıkıntısı olmayan vatandaşlara ise market alışverişi ve ücrete tabi diğer talepleri talep edilen ürünlerin maliyeti karşılığında karşılanmış, bunun dışındaki ulaşım talepleri için ise ücret talep edilmemiştir. VSD gruplarının faaliyetleri ile ilgili yapılan açıklamaya göre 2020 yılı sonunda VSD Gruplarının vatandaşlara verdiği hizmet sayısı 19 milyona ulaşmıştır (İç İşleri Bakanlığı, 2020).¹⁴

SYD Vakıflarının bir diğer rolü de pandemi tedbirleri kapsamında eğitim hayatının online yapılmaya başlanması ile olmuştur. Yoksul kesimin teknoloji yoksunluğu sebebiyle Milli Eğitim Bakanlığının tablet dağıtımlarını gerçekleştirme sürecinde de okul yönetimleri SYD Vakıflarından destek almıştır. Okul yönetimleri tablet yardımına uygun gördükleri öğrencilerin yoksulluk durumunu teyit etmek için SYD Vakıflarına başvurmuş, yeterli sayıda tablet temin edemeyen okullardaki yoksul öğrenciler için SYD Vakıfları tarafından yoksul öğrenci velilerine nakdi destekte bulunulmuştur.

SYD Vakıflarının pandemi süreci sebebiyle çeşitli kurumlarla işbirlikleri ve destekleri dışında kendi yardım faaliyetlerinin de pandemi sürecinde yoğunlaştığı gözlenmiştir. Öyle ki her yıl vakıflar tarafından dağıtılan yakacak(kömür) yardımları, insanların evlerinde daha çok vakit geçirmek durumunda kalmaları göz önüne alınarak arttırılmış, yoksul kesimin vakıflarda bizzat yapmaları gereken işlemlerin büyük bir kısmı telefon üzerinden gerçekleştirilmiş, SYDT Fonunun normal şartlarda vakıflara düzenli olarak gönderdiği nakdi periyodik tutarına ek olarak, her bir vakfın yıllık toplam

¹³ <https://www.icisleri.gov.tr/65-yas-ustu-vatandaslarimizin- ihtiyaclari-vefa-sosyal-destek-gruplari-tarafindan-karsilaniyor>

¹⁴ Ayrıca VSD Gruplarının faaliyetlerine yönelik yapılan araştırmaya göre vatandaşların %93,2'si VSD Gruplarının gerekliliği yönünde görüş bildirmişlerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/vefa-sosyal-destek-gruplari-vatandastan-gecer-not-aldi-/2096091>

periyodik tutarının 3'te 1'lik miktarı vakıf hesaplarına aktarılarak yoksullara yapılan nakdi destekler arttırılmıştır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Küresel bir sorun olan yoksulluğun olumsuz etkileri toplumda var olan diğer sosyal sorunları arttırmakta ve derinleştirmektedir. Uluslararası pek çok kuruluş, hükümetler, kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları yoksulluk sorununa eğilmekte ve etkin mücadele yolları aramaktadırlar. Dünyada ve Türkiye'de hakim olan kapitalist sistem, teorik açıdan ne ifade ettiği bir yana son iki yüzyıldır sergilediği pratik itibariyle refah paylaşımını azaltıp gelir eşitsizliğini arttırarak zenginleri daha çok zenginleştirmiş ve toplumun önemli bir kısmını yoksullaştırmıştır.

İnsanın biyolojik yaşamını devam ettiremeyecek kadar yoksul olmasını ifade eden mutlak yoksulluk durumundan sonraki aşamayı ifade eden ve sosyal hayata entegre olmayı, eğitim, sağlık gibi ihtiyaçların giderilmesinin hedeflendiği görece yoksulluk durumu Türkiye açısından çok daha gözle görünür durumdadır. Özellikle kırsal kesimlerde ve ülkenin Doğu-Güneydoğu bölgelerinde, devletin anayasal yükümlülüğü olan sosyal devlet ilkesi ihmal edilmiş, yöre halkı yoksullukla baş başa bırakılmışlardır. Bunun yansıması da kırsaldan ve Doğu-Güneydoğu'dan büyük şehirlere göçler şeklinde olmuş, yoksulluk sorunu da böylece devletin görmezden gelebileceği boyutlara ulaşmıştır.

Türkiye'de yoksullukla mücadele anlamında devlet müdahalesi 1980'lere kadar oldukça yavaş bir ilerleme göstermiştir. Seksenli yıllarda ise yapılan kurumsal girişimler pratikte yetersiz kalmış ve yoksulluk önemli bir sorun haline gelmiştir. Türkiye'de 2001 yılında yaşanan ekonomik krizle iyice derinleşen yoksulluk durumu, 2002 sonrası izlenen sosyal politikalarla olumlu bir seyre girmiş ve devlet ilk defa ciddi anlamda sosyal devlet ilkesini çalıştırmaya başlamıştır. 2002-2011 yılları arasında yoksullukla mücadelesi adına yapılan yatırımlar hem SYD Vakıflarının bugünkü seviyesine gelmesi hem de bilişim teknolojilerinin sosyal yardımlar alanına entegre edilerek BSYB Sisteminin kurulması gibi olumlu sonuçlar doğurmuştur.

Yoksullukla mücadelede Türkiye'de sivil girişimler sonucu kurulan geleneksel dernek, vakıf gibi kuruluşların yoksullukla mücadelede oynadığı rol, yoksullukla mücadelenin sürekliliği, toplumdaki yardımlaşma ve dayanışma duygusunun canlılığını koruma açısından önemlidir. Ancak insanların evden çıkamadığı COVID-19 pandemisi gibi bir salgın durumunda, devlet yoksullukla mücadelede tek başına rol almak zorunda kalmaktadır. Bu noktada bir devlet kuruluşu olan SYD Vakıflarının önemi ön plana çıkmaktadır. Böylece pandeminin bize öğrettiği olgulardan biri de devletin her zaman sosyal yardım alanındaki varlığının gerekliliğidir. Ancak bu gerekliliğin sınırları belirlenmeli ve özellikle Anadolu insanının karakteristik özelliklerinden biri olan ve dolaylı yansımalarıyla toplumun önemli dinamiklerini besleyen yardımlaşma ve dayanışma kültürünü zayıflatmamalıdır. Nitekim pandemi gibi olağanüstü bir durumda devlet yoksullukla mücadelede tek başına rol oynamak durumunda kalsa da aslında sadece devletin rol oynayamayacağı ve yoksullukla topyekûn mücadelede topluma da görevler düşebileceği bilinmelidir. Ayrıca pandemi benzeri (doğal afet, deprem, sel, savaş hali gibi) olağanüstü durumların dünyada sürekli var olduğu gerçeğinden hareketle ve aynı zamanda toplumsal huzurun ve birlikteliğin sürekliliği için de geleneksel yardımlaşma kültürünün ayakta tutulması gerekmektedir.

Pandemi sürecinde devletin yoksullukla mücadelesi önceki dönemlerden farklılık göstermiştir. Çünkü devlet tarafından özel durumlar hariç olmak üzere genel olarak kullanılan muhtaçlık kriteri¹⁵ pandemi dönemine özel olarak esnetilmiş ve sosyal yardımlar çok daha geniş bir kesime aktarılmıştır. Devlet SYD Vakıflarının beslediği elektronik veri bankası (BSYBS) sayesinde Faz 1-2-3 nakdi yardım paketlerini hızlı bir şekilde devreye koyabilmiştir. Ancak daha sonraki yardımlar için e-devlet üzerinden başvuru alınmıştır. Burada en önemli konu yardım talebinde bulunan kişilerin gerçekten yardıma ihtiyacı olup olmamasının ivedilikle tespit edilmesidir. Burada da yine SYD Vakıfları devreye girmiş ve değerlendirme sürecini 1003 şubesindeki yoğun çalışmayla gerçekleştirmiştir. Tabii her ne kadar SYD Vakıflarının veri bankası, tecrübesi ve eğitimli personeli olsa da, böylesine beklenmedik bir acil durum için bir eylem planı da bulunmamaktadır. Pandemiyle olan yoksulluk mücadelesi de bu çerçevede eldeki imkanları en iyi düzeyde kullanma çabasıyla gerçekleşmiştir.

Yoksul kesim içerisinde asgari yaşam şartlarını sağlamaktan uzak derecede düşük ücretlerle çalışmak durumunda kalan veya çalışabilir bireylerin bulunmadığı ve hayat boyu ekonomik desteğe ihtiyacı olan kişi ve aileler mevcuttur. Bu kesime yönelik olarak, SYDV faaliyetleri, yoksulluğu tam anlamıyla ortadan kaldırmayan, sadece asgari geçim koşullarına cevap vermeye çalışan bir yapıya sahiptir. Yoksullukla mücadelede temel amaç, açlık sınırının altında olmayı ifade eden mutlak yoksulluğu tamamen bitirmek, diğer taraftan da görel yoksulluğu bir sorun olmaktan çıkarıp kontrol altında tutulan bir duruma dönüştürmek olmalıdır. Görel yoksulluğu bitirmek imkansızdır. Çünkü sosyal hakları ve imkanları ifade eden ve özellikle teknolojinin gelişmesine paralel olarak artan ortalama refah düzeyiyle birlikte görel yoksulluk sınırı da yükselmektedir. Burada önemli olan refah paylaşımını arttırmaya ve gelir eşitsizliğini azaltmaya yönelik tedbirlerin hakkaniyetli bir şekilde alınmaya çalışılmasıdır. Böylece yoksulluk bir sorun olmaktan ziyade kontrol altında azaltılabilen bir durum halini alabilecektir.

Sonuç olarak, bugün itibarıyla SYD Vakıfları, Türkiye'nin yoksul kesimiyle direkt temas halinde olan, ülkenin her tarafına yayılmış 1003 şubesi, 8702 personeliyle yoksullukla mücadelenin en önemli kuruluşu, devletin sahada yoksullara uzattığı eli konumundadır. SYD Vakıfları pandemi sürecinde devlet güçlerinin verdiği mücadelede oldukça önemli bir rol almıştır. Bu süreçte toplumun en kırılgan kısmını oluşturan yoksul kesime yönelik faaliyetlerde hem diğer devlet kurumlarına rehberlik etmesiyle hem de kendi bilgi ve tecrübesini pandemi sürecine yönelik olarak özelleştirerek kullanabilme kabiliyetiyle salgınla mücadelenin en önemli paydaşlardan biri olmuştur.

KAYNAKÇA

Adalet ve Kalkınma Partisi, 2002 Parti Programı, <https://www.akparti.org.tr>, erişim: 20.01.2021.

Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, *2019 Yılı Faaliyet Raporu*, Erişim adresi: https://ailevecalisma.gov.tr/media/49934/acshb_2019_yili_faaliyet_raporu.pdf

Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, https://ailevecalisma.gov.tr/SYGM/PDF/Turkiyenin_Butunlesik_Sosyal_Yardim_Sistemi.pdf, erişim:21.11.2020.

¹⁵ Bir hanede kişi başına düşen gelirin brüt asgari ücretin üçte birinden daha az olması durumunda, ilgili hanede yaşayanlar genel anlamda muhtaçlık sınıfı içerisinde kabul edilmektedir. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/genel-saglik-sigortasi/>

- Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı,: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/haberler/bakan-selcuk-sosyal-koruma-kalkani-kapsaminda-yaptigimiz-yardimlarin-tutari-45-5-milyar-liraya-yaklasti/> erişim: 11.01.2021.
- Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Erişim adresi: <https://ailevecalisma.gov.tr/sygm/genel-mudurluk/sosyal-yardimlasma-ve-dayanisma-yi-tesvik-fonu>
- Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Biz Bize Yeteriz, Erişim adresi (18 Şubat 2021): <https://bizbizyeteriz.gov.tr>
- Açıkgöz, R , Yusufoglu, Ö . (2012). Türkiye’de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* , 1 (1) , 76-117 . Retrieved from <http://www.itobiad.com/tr/pub/issue/8761/109332>
- Aktan, C. C. ve Vural, İ.Y. (2002). Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, (ss. 39-69), Aktan, C.C (ed), Ankara: Hak-iş Yayınları.
- Altay, A . (2005). Yoksulluk Sadece Devletin Sorunu Mu? Kamu Harcamaları Açısından Bir Değerlendirme . *Sosyoekonomi* , 2 (2) , Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosyoekonomi/issue/21062/226790>
- Diyanet İşleri Başkanlığı, Hadislerle İslâm, Cilt 3, Sayfa 105, <https://hadislerleislam.diyaret.gov.tr/>, erişim:20.01.2021.
- Euronews, <https://tr.euronews.com/2020/03/11/dunya-saglik-orgutu-covid-19-salginin-pandemi-kategorisine-aldi-baslikli-haber>, erişim: 03.02.2021.
- GÜLER, H. (2018), Türkiye ve OECD Ülkelerinde Mali Küreselleşmenin Kamu Sosyal Harcamaları Üzerindeki Etkisi, *Maliye Dergisi*, Ocak-Haziran 2018; 174: 219-239. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/174-11.pdf>, erişim: 23.05.2020.
- Gürses, D., (2007), Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (17), 59-74. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/baunsobed/issue/50333/651783>, erişim: 11.12.2020.
- İç İşleri Bakanlığı, <https://www.icisleri.gov.tr/65-yas-ustu-vatandaslarimizin-ihytiyaclari-vefa-sosyal-destek-gruplari-tarafindan-karsilaniyor>, erişim: 04.03.2021.
- İç İşleri Bakanlığı, <https://www.icisleri.gov.tr/bakanimiz-sn-suleyman-soylunun-yeni-yill-mesaji>, erişim: 09.01.2021.
- İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, 2018, https://insamer.com/tr/2020-yetim-raporu_2924.html#_edn19, erişim: 05.02.2021.
- International Monetary Fund, *Fiscal Monitor Database of Country Fiscal Measures in Response to the COVID-19 Pandemic*, 2020, Retrieved from <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/~media/Files/Topics/COVID/FM-Database/january-2021-fiscalmonitor-update-country-fiscal-measures-in-response-to-covid19-for-publication.ashx?la=en>
- International Monetary Fund, Retrieved from <https://www.imf.org/en/News/Articles/2021/01/25/mcs012521-turkey-staff-concluding-statement-of-the-2021-article-iv-mission>

- Kabaş, T., (2010), *Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları*, 1. Baskı, Adana: Nobel Kitapevi,.
- Taşçı, F., (2010), *Sosyal Politikalarda Can Simidi Sosyal Yardım*, (1. Basım), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Metin, O. (2011), Sosyal Politika Açısından AKP Dönemi: Sosyal Yardım Alanında Yaşananlar, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2011/1, Sayı: 28, <https://www.calismatoplum.org/Content/pdf/calisma-toplum-1353-cb25d31e.pdf>, erişim: 15.10.2020.
- Oxford Committee for Famine Relief, Time to Care, 2018, Retrieved from <https://indepth.oxfam.org.uk/time-to-care/>
- Pogge T., (2006), *Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları*, Güneş Kömürçüler (Çev.) , (1. Baskı), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,.
- Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, <https://ailevecalisma.gov.tr/sygm/genel-mudurluk/sosyal-yardimlasma-ve-dayanisma-vakiflari/>, erişim: 25.12.2020.
- Senses, F., (2006), *Küreselleşmenin Oteki Yüzü: Yoksulluk*, (4. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu, *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2019*, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2019-33820> erişim: 22.12.2020.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri, <https://sozluk.gov.tr/>
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3294.pdf>
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/02/20080227-2.htm>
- Türkiye İstatistik Kurumu, Yoksulluk İstatistikleri, https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013, erişim: 30.12.2020.
- Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, <http://www.turkis.org.tr/SUBAT-2021-ACLİK-ve-YOKSULLUK-SINIRI-d488756>, erişim: 04.03.2021.
- Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, <http://www.turkis.org.tr/SUBAT-2020-ACLİK-VE-YOKSULLUK-SINIRI-d372750>, erişim: 04.03.2021.
- United Nations High Commissioner for Refugees, *COVID-19 Salgınının Türkiye'de Mülteciler Üzerindeki Etkilerinin Sektörel Analizi*, <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/76640>, erişim: 25.11.2020.
- United States Department of Commerce, *Income and Poverty in the United States: 2019*, Retrieved from <https://www.census.gov/library/publications/2020/demo/p60-270.html>
- World Bank, *Poverty and Shared Prosperity 2020 Report*, Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/publication/poverty-and-shared-prosperity>
- World Bank, *Turkey Economic Monitor, August 2020: Adjusting the Sails*, 2020, Retrieved from <https://www.worldbank.org/tr/country/turkey/publication/economic-monitor>

World Health Organization, Retrieved from <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>

World Inequality Database, *World Inequality Report 2018*, Retrieved from <https://wir2018.wid.world/>